

Příloha č. 1

Školní program proti šikanování

Je součástí Preventivního programu školy.

Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí a co nejdříve odhalit a účinně řešit šikanování.

Základem prevence šikanování stejně jako ostatního rizikového chování je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky a mezi žáky a učiteli, a to zejména:

- výuka a podpora vzájemné úcty a tolerance,
- podpora rozvoje empatie, spolupráce a sociálních vztahů,
- vytváření podmínek pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy,
- rozvíjení jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.

Odpovědnost školy

V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., školský zákon, ve znění pozdějších předpisů má škola jednoznačnou odpovědnost za žáky, je povinna zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví žáků v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

Plnění programu

- Na tvorbě i realizaci programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci,
- koordinace programu je v kompetenci školního metodika prevence - za realizaci a hodnocení je odpovědný ředitel školy,
- program je „živý“ - je neustále obohacován, doplňován a přizpůsobován aktuálním požadavkům konkrétní situace, konkrétní jeho součásti jsou analyzovány a hodnoceny,
- všichni pedagogičtí pracovníci cítí potřebu řešit otázky šikany a šikanu považují za nepřijatelnou.

1. Výchovný poradce

Výchovný poradce úzce spolupracuje se školním metodikem prevence, v případě odhalení šikanování navrhuje opatření, vede individuální konzultace s dětmi, se zákonnými zástupci.

Informuje o možnostech odborné péče a další pomoci (adresář sociálních služeb, linku bezpečí, apod.). Jedná se sociálním odborem. Konzultuje problémy s odbornými pracovišti – SPC, PPP, SVP.

2. Školní metodik prevence

Školní metodik prevence spoluvytváří Program proti šikanování, podílí se na jeho realizaci. Komunikuje s učiteli v oblasti primární prevence, v případě vniklého problému dává podněty k možné nápravě. Spolupracuje se specializovanými institucemi a organizacemi, zejména s metodikem prevence v PPP. Předává informace týkající se diagnostiky a řešení šikany.

3. Pedagogičtí pracovníci

Třídní učitelé se podílí na odhalování šikany a vyšetřování počáteční šikany. Třídní učitel je v kontaktu se zákonnými zástupci žáků své třídy prostřednictvím třídních schůzek, osobních setkání a dalších možností komunikace. Pedagogičtí pracovníci vedou důsledně a systematicky žáky k osvojování norem mezilidských vztahů respektujících identitu a individualitu žáka. Pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka. Všichni pedagogičtí pracovníci by měli vnímat vztahy mezi žáky a atmosféru v třídních kolektivech, kde působí, jako nedílnou a velmi důležitou součást své práce.

4. Ředitel školy

Sleduje problémy v kontextu celé školy a dělá personální a organizační opatření ke zlepšení vzájemného soužití ve škole. Svolává v případě potřeby výchovnou komisi za účasti rodičů, pedagogů, pracovníků orgánů péče o dítě, psychologů apod. Je odpovědný za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a násilí. Zajistí vzdělávání pracovníků v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Zajistí v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky. Zajistí, aby žáci i pedagogičtí pracovníci byli seznámeni s negativními důsledky šikanování, a to jak pro jeho oběti a pachatele, tak i pro celý třídní (školní) kolektiv. Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování.

Charakteristika šikanování

1. Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky např. v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Rovněž se může realizovat prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu.
2. Kyberšikana je jednou z forem psychické šikany. Je to zneužití ICT (informačních a komunikačních technologií), zejména pak mobilních telefonů a internetu, k takovým činnostem, které mají někoho záměrně ohrozit, ublížit mu. Podobně jako u šikany tváří v tvář se jedná o úmyslné chování, kdy je oběť napadána útočníkem nebo útočníky. Povaha a provedení útoků pak určuje její závažnost.

3. Důležité znaky šikanování: záměrnost, cílenost, opakování (není podmínkou), nepoměr sil, bezmocnost oběti, nepříjemnost útoku, samoúčelnost agrese.
4. Za šikanování se nepovažuje škádlení a agrese, která nemá znaky šikanování (opakování, záměrnost atd.). Například, když se tzv. „poperou“ dva přibližně stejně silní žáci kvůli dívce, která se jim oběma líbí, nejde o šikanování, protože tu chybí nepoměr sil, kdy oběť se neumí nebo z různých příčin nemůže bránit.
5. a) Kyberšikanou není oprávněná kritika na internetu bez zlého úmyslu, bez nadávek a ponižování. Termínem kyberšikana neoznačujeme rovněž vzájemné internetové psychické násilí a ani věcný konflikt (i opakovaný) mezi rovnocennými partnery. “
b) Od kyberšikany je potřeba odlišovat příbuzné fenomény, které jsou často s kyberšikanou provázány nebo se s ní částečně překrývají, nicméně samy o sobě označují jiný typ násilného chování. Patří mezi ně například happy slapping, sexting, hoax, spam, cyberstalking, flaming, phishing.

Projevy šikanování

1. Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu. Mezi základní formy šikany podle typu agrese – typu nebo prostředku týrání patří:
 - fyzická agrese, přímá a nepřímá (patří sem i krádeže a ničení majetku oběti);
 - verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická šikana (součástí je i kyberšikana, děje se pomocí informačních a komunikačních technologií);
 - smíšená šikana, kombinace psychické a fyzické šikany (násilné a manipulativní příkazy apod.).
2. Podstatnou vlastností šikany je skrytost. Ta je dána tím, že často odhalení zejména pokročilé šikany brání z rozličných důvodů a pohnutek všichni účastníci vyšetřování včetně oběti. Z tohoto důvodů je důležité umět rozpoznat přímé a nepřímé signály.
3. Při vlastní diagnostice šikany je třeba zkoumat tento fenomén ze tří praktických pohledů – jako nemocné chování, závislost a poruchu vztahů ve skupině (podrobné informace viz metodické doporučení).

Zkrácený popis stadií šikanování (Kolář, 2011)

Školní šikanování je nemoc skupinové demokracie a má svůj zákonitý vnitřní vývoj. První stadium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je se dělají „legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi „otloukánka“. Třetí stadium je už klíčové, kdy se vydělí jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celá skupina se stává krutou. V pátém stadiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je

neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, sprádaají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích (což může být i školou vytvářené konkurenční prostředí), kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viry“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Svým způsobem platí „raději on, než já“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Buď jsi s námi, nebo proti nám.“ U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druhí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkol.

Krizový plán zahrnuje plán pro situace

- a) které škola zvládne řešit vlastními silami (první pomoc v počátečním stadiu šikanování, léčba pro řešení prvních dvou stadií šikanování, rámcový třídní program zárodečného stadia šikanování)
- b) kdy nastává situace, že je potřeba pomoci z venku (komplikovaná, pokročilá, šikana a léčba po třetím stadiu šikanování - je potřeba spolupráce se specializovanými institucemi, pokročilá a výjimečná šikana).

A) Postup vyšetřování v případě, že jde o počáteční stadia šikanování
– škola řeší situaci vlastními silami

Pedagogický pracovník, který má podezření na šikanování, bude postupovat podle následujících pravidel:

1. Odhad závažnosti onemocnění a stanovení formy šikany.
2. Rozhovor s informátory a oběťmi.
3. Nalezení vhodných svědků.
4. Individuální rozhovory se svědky (nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků, hrubou chybou je konfrontace oběti s agresory).
5. Zajistí ochranu oběti šikany.
6. Předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru:
 - společné vyšetřování agresorů a svědků – směřováno k usmíření,
 - rozhovor s agresory – směřováno k metodě vnějšího nátlaku.
7. Realizace vhodné metody:
 - metoda usmíření,
 - metoda vnějšího nátlaku (pohovor i se zákonnými zástupci).
8. Práce se třídou:
 - efekt metody usmíření,
 - oznámení potrestání agresorů.
9. Seznámení zákonných zástupců oběti se situací, domluví se na opatřeních k nápravě vzniklé situace.
10. Třídní schůzka.
11. Práce s celou třídou.

B) Postup vyšetřování v případě, že jde o projev pokročilé a nestandardní šikany – škola požádá o pomoc odborníky zvenku

1. První (alarmující) kroky pomoci
 - zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany,
 - bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí.
2. Příprava podmínek pro vyšetřování
 - zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy,
 - zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi,
 - pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře),
 - oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům.
3. Vyšetřování
 - rozhovor s obětí a informátory,
 - nalezení nejslabších článků nespolupracujících svědků,
 - individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky,
 - rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s obětí (oběťmi).
4. Léčba

metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny.

(Komentář k jednotlivým krokům viz metodické doporučení nebo kniha Nová cesta k léčbě šikany – Kolář M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál 2011.)

Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy s dalšími institucemi a orgány:

- oblast školství – s PPP, SVP, SPC;
- oblast zdravotnictví – s pediatry a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie;
- oblast sociální péče – s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence;
- NNO specializujícími se na prevenci a řešení šikany.

Následná výchovná opatření

- Dále pracovat s agresorem:
 - pracovat s jeho náhledem na své vlastní chování,
 - motivy jednání,
 - situace v rodině,
 - zprostředkování spolupráce s dalšími institucemi a odborníky.
- Potrestání agresorů:
 - napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy (podle míry a závažnosti provinění) – stanoveno školním řádem,
 - snížení známky z chování – stanoveno školním řádem,
 - převedení do jiné školy (na základě domluvy a souhlasu se zákonnými zástupci žáka).

Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s těmi, kteří přihlíželi, ale nezasáhli.

V mimořádných případech lze užít další opatření:

- Ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP.
- Ředitel školy doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu.
- Ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Konkrétně v prevenci proti šikaně

- práce třídních učitelů s kolektivy tříd (povídání na elipse, konzultace se zákonnými zástupci),
- v rámci školní výuky ve všech předmětech – výsadní postavení mají hodiny výchovy ke zdraví, společenská výchova, práce a společnost, třídnické hodiny,
- zájmové kroužky – např. náboženství, dramatická výchova, sportovní aktivity.

Prevence třídních vyučujících

Třídní učitelé se zaměřují na činnosti posilující budování pozitivních vztahů mezi žáky navzájem a mezi učiteli a žáky. Žáci jsou seznamováni s těmito tématy, jsou u nich rozvíjeny tyto sociální dovednosti:

- Co je a co není šikana.

- Co je a co není žalování.
- Jakým vhodným způsobem se zastat oběti a vyhledat pomoc.
- Žáci vědí, na koho se mohou obrátit v případě problémů.
- Vědí, že neohlášení nevhodného chování nějakého jedince vůči oběti je porušení pravidel.

Prevence ve výuce

Nutnost vytvoření bezpečného prostředí:

- podle možnosti svého předmětu zařazují učitelé prvky o bezpečném chování, rozvoj pozitivních vztahů do svých předmětů,
- rozvoj vzájemné spolupráce,
- rozvoj komunikace a naslouchání na elipse,
- vytvoření spolu se žáky pravidel chování ve třídním kolektivu,
- vyhýbat se technikám a metodám, které vytvářejí napětí mezi žáky – vytváření stresového prostředí, nehlášené písemné práce, nezdravé soutěžení mezi žáky.

Další možnosti prevence

- Účinný dohled nad žáky.
- Stěžejními předměty pro prevenci jsou především výchova ke zdraví, společenská výchova, práce a společnost, tělesná výchova, výtvarná výchova, český jazyk, vlastivěda atd.
- Do školního programu proti šikanování jsou zapojeni všichni pedagogové školy.

Program proti šikanování vychází z Metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení a je součástí Preventivního programu školy.